

Algirdas SABALIAUSKAS

PROFESORIUS ANTANAS SALYS –
ŽMOGUS IR MOKSLININKAS

Kur mano žodyno Kortelės?

Ir ligoje rūpėjo žodyno dėžės.

Stud. A. Salys pasispengia (= pasistengia. – A.S.) per

A. Vireliūną ir A. Varną

"Lietuvos žodyno" dėžės [...]

Šitos dėžės pridera ne

Būgai bet **Lietuvos** turtui.

Rašyti sunku. Galva del

laiško šiltyn eina.

Labų dienų! Sveikinu

A. Saliui.

K. Būga

Šios jau sunkios ligos palaužto, vos plunksną valdančia ranka parašytos didžiojo lietuvių kalbos tyrėjo eilutės, man rodos, būtų labai tinkamas motto kada nors rašysimai Antano Salio biografijai. Kazimieras Būga būsimojo mokslininko A. Salio gyvenime suvaidino svarbų vaidmenį.

Prieš atvykdamas į Kauną studijuoti šis "šimtametėje žemaičių sodyboje, Reketės pablendžiavy, tarp aukštų tankių medžių" užaugęs jaunuolis apie profesorį K. Būgą dar maža buvo girdėjęs.

Ne vienam mūsų specialybės pasirinkimą nulėmė mokytojai. Taip atsitikę ir A. Saliui. Kai jis, penktą gimnazijos klasę baigęs Skuode, šešton klasėn sugrįžo į Telsius, ten atsirado naujas lietuvių kalbos mokytojas Matas Untulis. Tai buvo be galo įdomi, beveik legendinė asmenybė.

Eksternu baigęs Saratovo universitete teisę, tapęs savamoksliu lituanistu, visų valdžių priešas, nestandartinis pedagogas, jis sugebėdavo savo mokiniams įžiebtį gimtosios kalbos meilės liepsnelę. Su dėkingumu jis minimas ne vieno mūsų kultūros darbuotojo autobiografijoje.

Beje, šių eilučių autorius taip pat vieną kartą yra matęs M. Untulį. 1952 m. balandžio mėnesį Vilniuje vyko tarprespublikinė leksikografų konferencija, kurioje buvo svarstoma ir nauja akademinio "Lietuvių kalbos žodyno" redagavimo instrukcija. Man, ketvirto kurso studentui, buvo įdomu pasižvalgyti į ano meto kalbininkų veidus, išgirsti jų žodžius. Ryškiausiai iš anos konferencijos prisimenu M. Untulį: Mokslių akademijos posėdžių salės kampe ant sraigtinių metalinių laiptelių sėdėjo nedidukas su kuprele žmogelis. Nors salėje buvo pakankamai šilta, apsvilkęs jis buvo nudėvėta kaimiška sermėga, šalia pasidėjęs kažką panašaus į elgetos krepšį,

žiūrinėjo žodyno korteles ir tik retkarčiais pakeldamas galvą žvilgtelėdavo į kuri nors kalbėtoją. Kai aš, neprisimenu kieno, paklausiau, "kas tas ubagas", man buvo atsakyta, jog čia svarstomo žodyno žodžių rinkėjas Matas Untulis. Po pusės metų jis žuvo Endriejavo apylinkėse¹.

Matas Untulis šeštos klasės gimnazistui A. Saliui išaiškino, jog ne viskas, kas net knygoje ar laikraščiuose parašyta, yra gera ir taisyklinga, kad reikia klausyti, kaip žmonės kalba, pajusti, kas jų kalboje gera ir kas bloga. Tai, galima sakyti, A. Saliui buvo pirmieji Jono Jablonskio, su kuriuo jis vėliau susitiks universitete, kalbos mokslo seminarai. M. Untulis mokė A. Salį tik vienerius metus. Tačiau šių metų pakako, kad 1923 m. aukso medaliu baigęs gimnaziją (baigė ją, be kita ko, kartu su būsimąja žymia leksikografe Zužana Jonikaite), Antanas Salys patrauktų į neseniai įsikūrusį pirmąjį lietuvišką universitetą studijuoti lietuvių kalbos. Kauno universitete jis dar rado abu didžiuosius mūsų kalbininkus — Joną Jablonskį ir Kazimierą Būgą.

A. Salys iš karto išsiskyrė iš kitų studentų. Štai kaip rašytojas Juozas Paukštelis prisimena pirmąją J. Jablonskio paskaitą. Laukia jie nedidelėje tamsokoje salėje, "senuose, pelėsiiais ir drėgme padvisiusiuose buvusio vienuolyno mūruose Vilniaus gatvės pradžioj, šalia "studentų bažnyčios" [...] Šit prasiveria salės durys, ir nebejauna, pabalusi moteris trumpai kirptais plaukais įstumia ratukus, kuriuose sėdi man jau matytas profesorius [...] Žiūriū — žila jo galva dreba; jis labai senas, daug senesnis, negu prieš keletą metų, kai Palangoj jį mačiau. Mane lyg kažkoks gaudulys ima. O salėje tylu — niekas nė krust. Profesorius ratukuose vėl delnu persibraukia per veidą, lyg būtų labai nuvargęs, lyg tą nuovargį norėtų nuvaryti. — Ką gi, pradėsime, — jo balsas pailsęs [...] Atsivertė sąsiuvinį, kurį laikė prieš save, skaito:

— "Kad gerai atlikti darbą, reikia ir gerus darbininkus turėti". Kas gali pataisyti šitą sakinį?

Salėj tylu.

— Tyla — gera byla. Vadinasi, tas sakinyš geras?

Ranką pakelia skaisčius šviesiaplaukis.

— Prašom.

— Su "kad" bendratis nevertotina, — truputį pažemaičiuodamas, sako jaunuolis.

— O kaip tamsta pasakytum?

— Norint gerai atlikti darbą...

— Teisingai: norint gerai atlikti darbą... žemaitis esi — nuo Salantų ar nuo Plungės?

— Nuo Salantų...

— Nuo Salantų... Ten ir kalba grynesnė išlikusi"².

¹ Kalbos kultūra. 1991. Sąs. 60. Šis leidinys skirtas šimtosioms M. Untulio metinėms. Jame paskelbta M. Untulį pažinojusių žmonių atsiminimų.

² Paukštelis J. Dažnai atsimenu juos. V., 1979. P. 73—75.

Tasai jaunuolis, be abejo, buvo A. Salys. Tačiau ar pats J. Paukštelis nedrįso jo tada minėti, ar knygos leidėjai dėl atsargumo pavardę buvo išbraukę iš teksto³.

Beveik sunkiai įtikėtinas dalykas, tačiau J. Jablonskis savo studentui pasiūlo redaguoti Andriaus Bulotos leidžiamų Žemaitės raštų antrąjį tomą (pirmaį buvo suredagavęs pats J. Jablonskis).

Per K. Būgos paskaitas A. Salys sėdi pirmajame suole. "Apsiklausinėjo, iš kur mes, iš kokios tarmės, nes tai buvo svarbu jo dialektologijos kursui. Jis vis paklausdavo, kaip tavo tarmėj tas dalykas. Ir taip aš su Būga arčiau susipažinau [...] Ir paskui vieną kartą, po paskaitos, man sako: Žinai, ar nenorėtum ateiti pas mane į žodyną sekretorium dirbti? — dabar jis man reikalingas. Aš, žinoma, apsidžiaugiau — pirmametis studentas, kuriam pasiūlė, rodos, pusantro šimto litų algos [...] Žygiuodavau kiekvieną dieną tam tikromis laisvomis nuo paskaitų valandomis į žodyno redakciją, kuri taip pat buvo Seimo kieme, senam buvusiam sargo namely. Ten buvo sudėtos visos žodyno kartotekos dėžės"⁴. Štai kodėl K. Būga, prieš mirtį prisiminęs "žodyno dėžes", vis prisimindavo ir studentą Salį.

K. Būgos paragintas, A. Salys pirmųjų studentiškų atostogų metu tyrinėja gimtąsias žemaičių tarmes, mėgina nustatyti dūnininkų ir dūnininkų ribą. Tačiau, kai po atostogų sugrįžo į Kauną, Humanitarinių mokslų fakulteto skelbimų lentoje kabėjo raštelis, jog profesorius K. Būga dėl ligos šį semestrą paskaitų neskaitys... K. Būgos mirtis buvo baisi lietuvių kalbos mokslo tragedija, ypač šią tragediją pajuto vos pirmuosius žingsnius žengiantis Kauno universitetas. J. Jablonskis jau buvo smarkiai palieges. Teorines kalbotyros disciplinas dėstė ir po K. Būgos mirties Lyginamosios kalbotyros katedrai vadovavo tuo metu galbūt dar nepakankamai lietuvių kalbą mokėjęs šveicaras Alfredas Sennas. Matydamas tokią sunkią lietuvių kalbos būklę, J. Jablonskis pradeda rūpintis, kad porai gabesnių fakulteto studentų būtų sudarytos sąlygos kalbotyrą studijuoti užsienyje. Pasirinktas A. Salys ir kitas jau pagarsėjęs studentas, "Panevėžio Jablonskis" Pranas Skardžius. Laiške savo buvusiam mokiniui, o tuo metu švietimo ministrui Kazimierui Jokantui J. Jablonskis rašė: "Du studentu humanitaru, Ant. Salys ir Pr. Skardžius, — juodu eina čia dvejį metai kalbotyrą su lituanistika, — matydamu, kad mūsų fakultetas maža teduoda jiems dvasios maisto (fakultete nėra tuo tarpu nė lingvisto, kalbos tyrėjo lyginamajam mokslui), — jau senai (po K. Būgos mirties) nori važiuoti iš čia į kurį nors Vokietijos universitetą, į tokią aukštąją mokyklą, kurioje tas mokslas jau sutvirtėjęs ir einamas kaip reikiant. Juodu jau senai tuo savo dalyku yra susirūpinusiu ir nuolat man šiaip ar taip kvaršina galvą, vis ieškodamu patarimo, kaip tas dalykas įvykdyti ir geriausia būtų jiems, mano supratimu, toliau studijuoti Vokietijoje [...] Abu juodu (žemaitis ir rytų aukštaitis) tikrai yra tvirtu ir nusimanančiu apie kalbos ir šiaip mokslo

³ K n i ū k š t a P. Prisimename Antaną Salį // Kalbos kultūra, 1992. Sąs. 63. P. 4.

⁴ Pokalbis su prof. Antanu Saliu // Gimtoji kalba, 1992. Sąs. 6. P. 25.

dalyką vyruku, iš kurių galima ko laukti mūsų mokyklos ateičiai, bet abu, deja, yra lygiai ir neturtingu sodiečiu — abiem reikalingos, būsiu visai atviras, gerokos stipendijos, kad nereikėtų jiems užsieniuose, atsidėjus mokslui, bado dvėsti be kokios naudos iš to sau ir mūsų mokyklai. Tiems dviem studentais aš ypačiai pasitikiu; plevėsomis jų nelaikau, tikiuos visiškai jų rimtumu ir patvarumu. Prašau, jei tik galima, nepašyktėti jiems nuo šių metų rudens semestro stipendijų užsieny mokslui eiti”⁵. Panašų laišką J. Jablonskis parašė ir Humanitarinių mokslų fakulteto dekanui profesorius Mykolui Biržiškai⁶.

Iš pradžių galvota apie Leipcigą, Karaliaučių ar Rygą. Pasirinktas Leipcigas. Pasirinkimą, matyt, lėmė tai, jog ten nuo 1922 m. dėstė dar ne taip seniai kviestas profesorius į Kauną geras K. Būgos draugas profesorius Jurgis Gerulis (vokiškai pasirašinęs Georg Gerullis).

J. Gerulis, Karaliaučiaus ir Berlyno universitetų auklėtinis, A. Bezzenbergerio, V. Schulzės mokinys, savo mokiniams, atrodo, darė ypač didelę įtaką. Tiesa, paties J. Gerulio universitetinės studijos truko vos šešis semestrus: 1909 m. jis baigė Tilžės klasikinę gimnaziją, o 1912 m. už lotynų kalbą parašytą disertaciją apie Sambijos vietovardžius jau gavo daktaro laipsnį. Kaip kronprinco gvardijos karininkas, jis dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, keletą kartų buvo sužeistas, apdovanotas aukščiausiu vokiečių kariniu apdovanojimu Geležiniu kryžiumi. Leipcigo universitete, be kalbotyros dalykų, jis dėstė ir karinį parengimą. Tiek Leipcige, tiek vėliau Berlyne studijavę lietuviai jį prisimena kaip labai puikų pedagogą. Leipcige pagrindines baltistikos disciplinas jis dėstė tik dviem studentams Pr. Skardžiui ir A. Saliui. Kiti studentai šaipydavosi, vadindami juos ”būsimaisiais lietuvių profesoriais”.

Ne tik studentai buvo patenkinti savo profesoriumi, bet ir profesorius džiaugėsi savo studentais (plevėsomis tikrai jie netapo!), visur juos gyrė, ypač pabrėždamas Pr. Skardžiaus darbštumą, o A. Salio gabumus. Šių ypatybių, aišku, netrūko nei vienam, nei kitam. Kaip J. Gerulio pedagoginį talentą vertino jo mokiniai, galbūt liudyty ir tokia detalė. Jau po Antrojo pasaulinio karo, būdamas Jungtinėse Amerikos Valstijose ir matydamas liūdną Lietuvos kalbotyros būklę, Pr. Skardžius viename straipsnyje rašė, jog ”tikrieji J. Žiugždos mokytojai ir draugai visai be reikalo niekais nudėjo tokį žymų mokslininką, kuris, gyvas būdamas, dar ir tarybinei Lietuvai būtų galėjęs paruošti rimtų tarmėtyrių”⁷. Apie J. Gerulį, kaip gerą pedagogą ir įdomią asmenybę, šių eilučių autoriui yra labai gražiai atsiliepę jo buvę mokiniai Berlyno universitete Elzbieta Mikalauskaitė ir Jonas Kabelka, dialektologijos kursų Kaune klausytojai Bronė Vosylytė, Jonas Kruopas, Juozas Senkus.

⁵ Jono Jablonskio laišakai. Sud. A. P i r o č k i n a s. V., 1985. P. 165–166.

⁶ J a b l o n s k i s J. Straipsniai ir laišakai. Sud. A. P i r o č k i n a s. V., 1991. P. 225–227.

⁷ S k a r d ž i u s P r. Tarybinė kalbotyra Lietuvoje // Aidai, 1958. Nr. 10. P. 444–445.

Su J. Geruliu A. Salio santykiai, matyt, buvę itin šilti. Jis labai rūpinosi A. Salio ateitimi. Būta dėl to ir šiokių tokių konfliktų Kaune⁸.

1969 m., lankydamasis Lietuvoje, A. Salys yra pasakojęs, jog po karo gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose, jis rėmė ir labai sunkioje padėtyje atsidūrusią J. Gerulio šeimą, kaip jis pagal kojos piešinį ieškojęs J. Gerulio dukrai batų, prisiminė ir kitus dalykus.

Kai po studijų Leipgig A. Salys ir Pr. Skardžius sugrįžo į Kauną, galima sakyti, prasidėjo lietuvių kalbotyros atgimimas. Studentus ypač žavėję Salio paskaitos.

Prisiminęs savo studijas Kauno universitete, A. Salys sakė, jog "visokios ten Vabalo-Gudaičio pedagogikos ir kitka" nelabai jį dominę. Tačiau jis pats turėjęs įgimtą pedagogo talentą ir pedagoginiam darbui skyrė ypatingą dėmesį. "Galvoju ir esu giliai įsitikinęs, kad universiteto dėstytojo pagrindinė pareiga yra būti geru dėstytoju", — kalbėjo Salys trejetą savaitių prieš mirtį organizuotame pokalbyje, kai apie jį buvo kuriamas dokumentinis filmas⁹.

Tai vertino ne tik būsimieji kalbininkai. Štai Halina Korsakienė prieš valstybinius egzaminus samprotauja: "A. Salys — irgi nieko baisaus. Turiu gerus jo paskaitų užrašus, o jo dėstomas dalykas aiškus, suprantamas, kaip ir paties profesoriaus paskaitos". O per patį egzaminą "Nusišypso visada sportškai pasitempęs A. Salys". "Dar toks jaunas, žvalus, linksmas nusiteikęs", Salys žygiuoja ir į Sofijos Čiurlionienės namuose rengiamus kalbos mylėtojų šeštadienius¹⁰.

Pulgis Andriušis, geraširdiškai išsišaipęs iš visų savo garbingų profesorių, prisiminęs Humanitarų draugijos "trankius metinius balius Ateitininkų rūmuose", kai net Vincas Mykolaitis-Putinas "šiek tiek nustodavo savo įgimto drovumo", nepamiršta ir mūsų kalbininkų: "Greitakalbis, judrusis P. Skardžius, pasivaišinęs nesikeisdavo, tik tai kalbėdavo dar greičiau ir sukdavo dar vikriau [...] A. Salys daugiausia praleisdavo laiką šokių salėje"¹¹.

A. Salys buvo garsiosios studentų literatūros ir meno draugijos "Šatrijos" garbės narys, šios draugijos globėjas Vilniaus universitete. Apskritai tai tipiškas veiklos žmogus, toli gražu nesitenkinęs kalbotyra ir pedagoginiu darbu. Bendraamžiai prisimena jį taip pat kaip garsų bitininką, kaip puikų sodininką ir vyno gamintoją, Žemės ūkio rūmų organizuojamų parodų ekspertų komisijos narį. Rašydami apie savo draugystę su A. Saliu, jo bičiuliai (Vincas Maciūnas, Stasys Barzdukas), nepamiršta ir midaus — "jo gamybos gintarinio midaus taurelę esu mielai išlenkęs", "pavaišino savo gamybos midum (vienu stikleliu, ne daugiau, nes toks retas skanėsis!)"

⁸ Plg. Pr. Skardžiaus 1930 m. vasario 10 d. laišką V. Krėvei-Mickevičiui. Žr. Literatūra ir kalba, 1981. T. 17. P. 195—196.

⁹ Plg. Gimtoji kalba, 1992. Sąs. 6. P. 23—29; Sąs. 7. P. 14—21 (perspausdinta iš "Aidai", 1974. Nr. 1. P. 14—20; Nr. 2. P. 75—82. Parengė K. Ostrauskas).

¹⁰ Korsakienė H. Namas, kuriame gyvenome. V., 1991. P. 64, 66; Korsakienė H. Susitikimai. V., 1977. P. 188.

¹¹ Andriušis P. Rinktiniai raštai. T. 1. Bostonas, 1968. P. 93.

Pagaliau A. Salys parašė ir pirmąjį lietuvišką automobilizmo vadovėlį (Automobilio ekonomija. Kaunas, 1932). Jis buvo ir vienas pirmųjų mūsų motociklininkų.

A. Salys aktyviai dalyvavo katalikiškoje akademinėje veikloje, buvo aktyvus Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys. Jis kartu su J. Brazaičiu (tada Ambrazevičium), J. Grinium, J. Grušu, Z. Ivinskiu, J. Keliuočiu, A. Maceina, K. Pakštu, I. Skrupskeliu, A. Vaičiulaičiu ir kitais jaonais katalikų intelektualais pasirašė 1936 m. "Naujojoje Romuvoje" paskelbtą garsiąją deklaraciją "Į organiškiosios valstybės kūrybą", ieškojusią kelio demokratinei santvarkai Lietuvoje atkurti.

A. Salio charakteris ir igimti gabumai padėjo jam lengvai prisitaikyti ir prie naujų gyvenimo bei darbo sąlygų Jungtinėse Amerikos Valstijose. Čia jo gyvenime labai svarbų vaidmenį suvaidino buvęs Kauno universiteto profesorius šveicaras Alfredas Sennas. Apskritai kitataučiai, dirbę Kauno universitete, ne vienu atveju yra nuoširdžiai padėję nelaimės ištiktiems lietuviams.

Štai prancūzas Raymondas Schmittleinas (Raimonas Šmitlenas), po Antrojo pasaulinio karo prancūzų okupacinės zonos Vokietijoje visuomeninio švietimo direktorius, kiek gero padarė lietuviams! Mūsų žymiojo dailininko Vytauto Kazimiero Jonyno biografijoje jis apibūdinamas kaip trečiasis (po Adomo Galdiko ir Pauliaus Galaunės) sutiktas žmogus, "palikęs lemtingą pėdsaką" jo žemiškose kelionėse¹².

Be daugybės R. Schmittleino gerų darbų lietuviams, minėtina ir tai, jog jis, sužinojęs, kad Vokietijoje yra A. Salys ir Pr. Skardžius, susirado juos ir pakvietė dėstyti baltistikos dalykų į Tiubingeno universitetą. Kurį laiką čia galėjo tęsti studijas ir iš Lietuvos pasitraukę studentai. Kai kurie, pavyzdžiui, Amerikos lituanistinių mokyklų organizatorius Domas Velička, čia gavo ir universiteto baigimo diplomą.

Pensilvanijos universitete Filadelfijoje darbą A. Saliui, kaip ir Vincui Krėvei-Mickevičiui, Vincui Maciūnui, parūpino mūsų jau minėtas A. Sennas. Jis, beveik dešimtį metų išdirbęs Lietuvoje ir Kauno universitetą 1930 m. palikęs toli gražu ne savo noru, labai rūpinosi lietuvių reikalais, dalyvavo jų organizacijų veikloje, toliau tęsė lituanistines studijas.

Iš karto tokį būrį lietuvių priimti į šį universitetą tikriausiai nebuvo taip lengva, ypač galėję būti keblumų dėl V. Krėvės-Mickevičiaus. Profesorius Mykolas Biržiška 1948 m. sausio 7 d. kupiname nevilties laiške iš Vokietijos A. Sennui rašė: "Kaip tamstai Krėvė pavyko įstatyti universitetan — sunku man suprasti žinant, jog nei anglai, nei amerikiečiai, nei bet kas nenori senių priimti net į universitetus. Štai ir dabar pas mus sėdi šiandien atvykusi anglų profesorių komisija, kuri iš mūsų profesūros renkasi specialistų ligi 50 metų amžiaus — tokie 60-mečiai (man jau 65-eri!), kaip mes trys broliai kad esame, jiems visai nėra įdomūs, nekalbant apie mano ir Vaclovo lituanistinę specialybę (dar kad būtų kalba, o čia — literatūra!) [...] Každėl nei anglai, nei amerikiečiai neatkreipė dėmesio, jog jis (Viktoras Biržiška. —

¹² Sakalauskas T. Kelionė. V., 1991. P. 95—104, 110, 119, 126.

A.S.) ne tik matematikas (tokie jiems nereikalingi) ir ne tik inžinierius, bet ir buvęs Petrapilio dviejų karo amunicijos fabriky direktorius”¹³.

A. Salys, žinoma, A. Sennui buvo labai reikalingas ir baigti dar Lietuvoje jo kartu su Maksu Niedermannu ir Francu Brenderiu pradėtą „Lietuvių rašomosios kalbos žodyną“.

Į Jungtinės Amerikos Valstijas A. Salys atvyko nemokėdamas anglų kalbos, o po pusmečio jis jau angliškai dėstė pradedamąjį rusų kalbos kursą.

Pensilvanijos universitete A. Salys dėstė slavistikos ir baltistikos dalykus. Jo laikais šis universitetas tapo svarbiausiu JAV lituanistikos ir baltistikos centru. Pensilvanijos universiteto biblioteka sukaupė turtingiausią lituanistikos rinkinį, esantį už Lietuvos ribų (čia turbūt daugiausia A. Senno nuopelnas). Daktaro laipsnius už disertacijas iš lituanistikos srities A. Salio laikais čia gavo Vladas Jaskevičius, Kostas Ostrauskas, Bronius Vaškelis, Antanas Klimas, Viljamas R. Schmalstiegas. Ir čia A. Salys buvo labai mėgstamas savo studentų profesorius. „Aš manau, kad joks studentas neturėjo jokios baimės, kada jam tekdavo įeiti į prof. A. Salio darbo kabinetą: visi studentai buvo priimami nuoširdžiai ir džiugiai, ir mokslinės problemos buvo išsprendžiamos be sunkumų“, — prisimena V. R. Schmalstiegas¹⁴. Apskritai, anot V. R. Schmalstiego, tai buvęs „žmogus su šypsena veide“.

A. Salys buvo laimingesnis už daugelį tėvynę palikusių savo kolegų: jam pasisekė bent trumpam dar kartą į ją sugrįžti. Lietuvoje ne vienas apstulbo, 1969 m. vasarą išgirdęs, jog atvyksta A. Salys. Tėvynėje jo laukė beveik kaip „imperializmo agento“. Toli gražu ne visi buvo patenkinti ta kelione ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tačiau kaip mielai A. Salį Lietuvoje sutiko buvę jo mokiniai ir niekada jo nematę jaunesniosios kartos kalbininkai! Net ir atsargusis Kostas Korsakas, bendraudamas su A. Saliu, kartais, matyt, būdavo gana atviras, nes A. Salys viena proga prasitaręs, jog „ir apie jūsų direktorių aš dabar galvoju kitaip negu anksčiau“.

Aš ypač džiaugiausi, kad man pavyko su A. Saliu supažindinti Vladimirą Toporovą. Šis buvo labai nustebintas gražios A. Salio rusų kalbos.

Po keliolikos metų Rimgaila Šalytė sėkmingai V. Toporovui į Maskvą atgabeno savo tėvo „Raštų“ tomus. Ji, Boriso Pasternako kūrybos tyrinėtoja, V. Toporovui, kaip kadaise ir jos tėvas, paliko labai mielą įspūdį.

Latvių kalbininkė Elfryda Šmitė, sutikusi A. Salį Vilniuje, negalėjo atsi-gėrėti jo taisyklinga latvių kalba.

Ne visi susitikimai Lietuvoje profesoriumi A. Saliui tąsyk buvo malonūs. Turbūt pats skaudžiausias susitikimas buvo su apgriuvusia gimtąja sodyba,

¹³ Kultūros barai, 1992. Nr. 7–8. P. 100–102; A. Sennas organizavo net komitetą, kuris turėjo paruošti pasiūlymą pristatyti V. Krėvė-Mickevičių Nobelio premijai.

V. Krėvė-Mickevičius rusų kalbą dėstė ir A. Senno sūnui, būsimajam Lietuvos istorijos tyrinėtojui Alfredui Erikui Sennui.

¹⁴ Schmalstiegas W. R. A. Salys — profesorius Amerikoje // Aidai, 1972. Nr. 8. P. 363.

su beveik jau išnykusiū jo rankomis sodintu sodu. Savo viešnagės metu A. Salys įsitikino, kad mūsų kalbininkai dirba "su dideliu entuziazmu ir užsidegimu", tačiau pagrįstai jaudinosi, kad "tas užsidegimas ir entuziazmas nebūtų užgesytas šiaurės rytų vėjo".

Į Lietuvą Antanas Salys buvo pasiryžęs dar kartą atvažiuoti. Bet, deja, šiai svajonei nebuvo lemta išsipildyti. Vietoj gėlių ir vainikų laidotuvėse jis prašė aukoti lituanistikos stipendijų fondui. Šis fondas, Antano Salio vardu pavadintas, 1984 m. buvo perduotas Čikagos Ilinojaus universitete įkurtai Lituanistikos katedrai.

Kai pirmą kartą susitikau su profesorium A. Saliu, prie jo portreto, susikurto iš mano mokytojų Jono Kabelkos ir Jono Kvederaičio pasakojimų, nedaug ką reikėjo pridėti.

Šalia solidžių Prano Skardžiaus lietuvių kalbotyros knygų jo mokslo draugo Antano Salio darbai mums tartum neatrodė tokie įspūdingi. Šiandien pasklaidę keturis didžiulius jo raštų tomus, įsitikiname, kiek daug lietuvių kalbos mokslui davė ir šis puikus savo gimtosios kalbos tyrėjas ir puoselėtojas. Taip pat mes visi turime būti labai dėkingi profesoriaus žmonai Sofijai Salienei, be kurios rūpesčių ir lėšų tų keturių tomų tikriausiai iki šiol nebūtų buvę¹⁵.

¹⁵ Beje, S. Salienė rūpinosi ne tik savo vyro raštų leidimu, bet ir jų "kontrabanda" į Lietuvą. Štai 1986. II. 16 laiške V. R. Schmalstiegui ji rašo: "Prof. P. Jonikas man parašė, kad gal važiuosite į Lietuvą. Būtų gerai, kad galėtumėte paimti dvi jo knygas, o gal pasiseks pervežti. Jeigu prarastumėte, tai nieko. Kalbininkai labai laukia A. Salio raštų [...] Linkiu Jums laimingos kelionės".